

KULTUR OG IDEER

 Tips oss kultur@vl.no

MEMENTO MORI: Utsnitt fra Gabelsen-epitafiet fra Innvik kirke i Nordfjord. Gutten med hodeskallen nederst i høyre hjørne er et typisk eksempel på *memento mori*, sier fagdirektør i Universitetsmuseet i Bergen, der bildet nå henger.

Foto: Universitetsmuseet i Bergen

En øvelse i å dø

FENOMEN: Liksombegravelser og dødskafeer gjør moderne mennesker bevisste på døden. – For å øve seg på å takle døden må man være i dens nærhet, tror professor med doktorgrad på døden.

MEMENTO MORI

- ◊ Latinsk uttrykk som betyr «husk du skal dø»
- ◊ Et kulturelt og kunstnerisk begrep som har opptatt kunstnere og i billedkunsten er den vist i blant annet allegoriske scener som dødsdansen eller i stilleben med symbolske gjenstander som kranium, timeglass, et slukket lys eller en flue på et eple
- ◊ Den romerske formuleringen var *memento te mortalem esse* – «husk, at du er dødelig»
- ◊ Den var inngravert på triumfvognene og ble hvisket i triumfatorens øre av en slave, for at han ikke skulle bli overmodig.

MORTEN SCHWENCKE

morten.schwencke@vl.no

I et omgjort kontorlokale i den sørkoreanske hovedstaden Seoul, begraves noen titalls mennesker om dagen. Etter ti minutters tid står de opp igjen. Noe særlig lenger tid i kista trenger de ikke for å oppnå det de ønsker.

Den noe merkelige scenen fra Hyowon Healing Center er beskrevet i en artikkel i New York Times fra oktober 2016. På fire år hadde senteret gjennomført 15.000 liksombegravelser for betalt sørkoreanere.

På rad og rekke skriver deltakerne sitt siste testamente før de går og legger seg i en kiste som lukkes over dem. De er alle ute etter et nytt perspektiv på livet. Møtet med døden skal lære dem å sette pris på nuet.

Moderne død. På andre siden av jorden, i Hackney London, har konseptet «Death Cafe» sitt utspring. Siden 2011 har over 5.000 slike dødskafeer funnet sted. Arrangementene har til nå funnet sted i 52 land, og samler mennesker for å snakke uformelt om

døden, drikke te og spise kake. Formålet er «å hjelpe folk å gjøre det beste ut av livet».

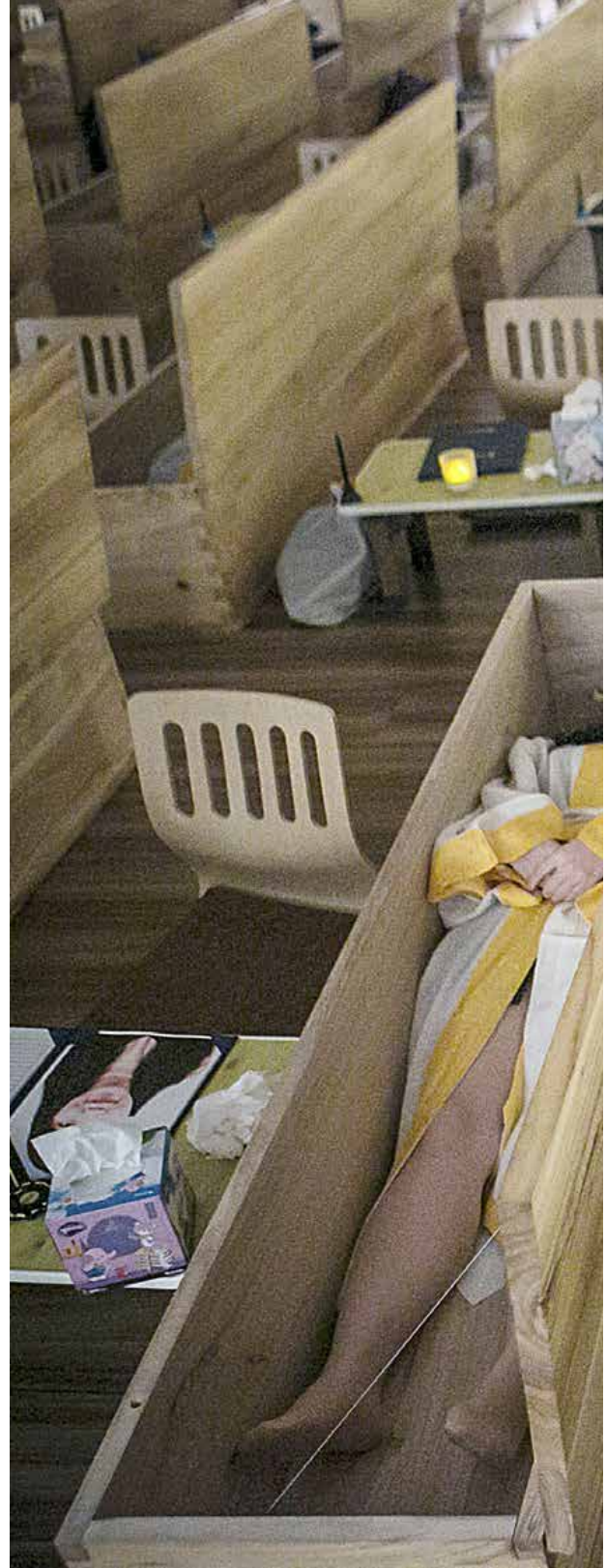
Konseptet passer godt inn i begravelsesagenten og forfatteren Caitlin Doughtys (33) bevegelse av såkalte dødspositive, som jobber for at mennesker skal omfavne døden. Hennes seneste bok om hva som er en god død lå i høst på New York Times' bestselgerliste.

Bevisstgjøring rundt døden virker altså å være en trend i verden, men hvorfor skal mennesker i sin beste alder vie sin tid til slikt?

– Jeg tenker at disse fenomenene er en måte for det moderne mennesket å øve seg til det er sin tur, sier Kjell Erik Strømskag.

Han er overlege i anestesi og palliativ behandling på sykehuset i Molde, professor II på Høgskolen i Molde og tidligere feltlege for Leger uten grenser.

I sin siste doktorgrad skrev han om hospicebevegelsen og palliativ medisin, et felt som legger vekt på å redusere smerte hos pasienter på vei inn i døden. Strømskag føler seg privilegert som får ha livets slutt så tett innpå seg. ▶

77 **Jeg er overbevist om at det å være bevisst på døden beriker livet. Min tilnærming er at livet også er en øvelse i å miste,** sier Kjell Erik Strømskag, overlege i anestesi og palliativ behandling ved sykehuset i Molde.

KISTE: På Hyowon Healing Center i byen Seoul i Sør Korea, kommer både syke og friske for å iscenesette sin egen begravelse. Opplevelsen skal få dem til å sette større pris på livet.

Foto: Jean Chung/The New York Times/

22 KULTUR OG IDEER

BEGRAVELSE: Verket *Les Tenebres* er en form for begravelsesperformance, der publikum skal få et møte med sin dødsfrykt. Kunstneren Liv Kristin Holmberg har fra før fremført verket i Oslo, Skien og Bergen og tar det med seg til Tromsø og Berlin i år.

Foto: Liv Kristin Holmberg

– Det gjør noe med deg å være til stede i det øyeblikket et menneske går fra å være liv til å ikke være.

Berikelse. – Jeg er overbevist

om at det å være bevisst på døden beriker livet. Min tilnærming er at livet også er en øvelse i å miste. For å kunne takle det som ligger foran oss, for å øve oss, må vi være i dødens nær-

het, sier Strømskag, som har lånt ideen om øvelse fra den franske forfatteren og filosofen Michel de Montaigne.

Overlegen peker på at samfunnets forhold til døden har endret seg i takt med utviklingen i familiestrukturer og bosetningsmønstre. Døden har flyttet seg fra hjemmet til gamlehjemmet. – Man hadde døden mye tettere innpå seg, også tankemesig. I dag har vi en distanse til den som vi ikke hadde tidligere.

Memento mori. Lenger bak i historien finner vi ordet og levetåten «Memento mori», oversatt til «husk at du skal dø», som vitner om en tid der døden virkelig tok plass.

I romertiden og utover i middelalderen hadde en langt flere grunner til å være bevisst døden, forteller Henrik von Achen, fagdirektør ved universitetsmuseet i Bergen.

– På den tiden var livet farlig og risikofullt, selv for de som levde et forsiktig liv. Døden var ikke bare et begrep, men noe veldig reelt. Man kunne dø av betennelse i fingeren, så det å leve med døden i bevisstheten var et grunnleggende instinkt. I dag skyver vi kanskje heller døden unna og tenker på den som noe som skal skje i fjern fremtid.

Etterlivet. Særlig i kristen sammenheng er memento mori tydelig, forteller Achen. Oppmerksomheten skulle rettes mot etterlivet og bort fra det forjengelige, jordlige livet. Egne bror-skap og munkeordener viet tiden sin til å forberede seg på døden.

– For å nå den katolske himmelen skulle man helst dø i nåden, altså ha skriftet og fått kirkenes velsignelse. Hver dag kunne bli den siste, så da var det viktig å leve med dette i bevisstheten.

I den gammeltestamentlige, apokryfe Siraks bok, som inngår i den katolske bibelen, heter det «Tenk på din siste stund i alt du gjør, så vil du aldri synde» (Sirak 7,36).

På veggene i universitetsmuseet i Bergen har mange av bildene en lignende agenda.

– Temaet døden går igjen hele veien, for vi mennesker har alltid visst at vi skal dø. De kristne motivene om Jesu oppstandelse får en helt annen klangbunn i møte med døden. En av de store syndene i middelalderen var å miste tilliten til Guds barmhjertighet på dødsleiet, sier han.

Et møte med døden. «Opplevelsen fikk meg til å huske noe jeg hadde glemt. At jeg faktisk holdt på å dø da jeg var liten», er en av tilbakemeldingene kunstneren Liv Kristin Holmberg har fått etter sin begravelsesperformance.

Verket som hun kaller *Les Tenebres*, som betyr «I den mørke time», er en form for begravelsesliturgi i et kirkerom, der publikum skal få møte sin egen dødsfrykt.

– Jeg har alltid vært redd for å dø. Vi lever i et underlig samfunn der man later som alt er i orden, men så lever vi jo i et stort mysterium. Selv om det blir stadig mer snakk om døden i norsk offentlighet, er dødsbevisstheten antagelig ganske lav i vår sivilisasjon, sammenlignet med tidligere, sier Holmberg.

I motsetning til liksombegravelsene i Sør-Korea, er *Les Tenebres* kun åpent for en person om gangen.

Under den nesten timeslange seansen på nattetid, fremfører Holmberg et orgelverk mens en assistent leder publikummeren gjennom seansen.

– Det er en situasjon der man

kan oppleve den sårbarheten som er en stor del av det å være menneske. Opplevelsen er intens. Det blir for mange sterkt og emosjonelt på en positiv måte.

Endeligheten. Holmbergs visjon er å peke på det skrøpelige i mennesket. Kunstneren savner fundering og diskusjoner i samfunnet om alt vi ikke vet.

– Ved å kjenne litt på endeligheten kan livet bli så mye større. Det er noe positivt med å erkjenne at det finnes grenser for menneskelig liv, sier hun.

Etter visninger i Oslo, Skien og Bergen, tar Holmberg i år med seg verket til Tromsø og Berlin. Hun tror kunsten har en viktig rolle i å forvandle det som er ubehagelig og smertefullt i livet.

– Vi vil gjerne leve i dagslyset, men hva med natta og dens kvaliteter? Hvis vi kan integrere skyggene i livet vårt, kan vi kanskje bli litt helere. Jeg tenker mye på hvordan man kan forstørre det positive og frigjøres fra det negative, og samtidig være sannferdig.

Erfaringen. Før eller siden blir kanskje døden mer reell enn det som er mulig å forberede seg på. Den innhenter oss alle. Kjell Erik Strømskag ser det nesten daglig.

– Men døden kan også gjøre oss mindre selvpoptatte og få oss til å skifte fokus, sier han. Slik er også døden god, på et vis.

– Min erfaring er at det å miste noen man er glad i, eller vite at livet snart er over, bringer frem kjærligheten i mennesker. Man blir mer omsorgsfull og velger bort ting for å være med familien. Mange deler mye mer og det blir en sterkere intensitet i samværet. Jeg opplever aldri kjærligheten så sterk som mellom to mennesker når et liv er i ferd med å ta slutt.

OSLO INTERNASJONALE

KIRKEMUSIKKFESTIVAL

2.-11. MARS 2018

BAROKKE PERLER

Familieforestilling:
Eventyret om Telemann
MINKEN FOSHEIM
BRAGERNES BAROKK
3. mars kl. 12.00 og 14.00
Svenska Margaretakyrkan

G.F. Händel: **Israel i Egypt**
ACCADEMIA BIZANTINA
DET NORSKE SOLISTKOR
ALESSANDRO TAMPIERI
3. mars kl. 19.30
Oslo domkirke

Orgelkonsert:
Buxtehude & Bach
– etter deres møte i Lübeck
BERNARD FOCCROULLE
9. mars kl. 19.00
Svenska Margaretakyrkan

Avslutningskonsert:
Campras vakre Requiem
med franske verdensstjerner:
LES TALENS LYRIQUES
CHRISTOPHE ROUSSET
CHÆUR DE CHAMBRE DE NAMUR
SOLISTER
11. mars kl. 19.00
Oslo domkirke

Se hele programmet på www.kirkemusikkfestivalen.no
Billetter og festivalpass i salg: ticketmaster.no ||| 815 33 133